

Zmaskulinizowany język w materiałach edukacyjnych polem do analizy ukrytej przemocy słownej względem dzieci

Mateusz Greń-Cyganeł

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa.
Wydział Nauk Społecznych w Gliwicach

W artykule postawiono tezę, że zmaskulinizowany język pełni funkcję ukrytej przemocy słownej. Jego długofalowe konsekwencje dla dzieci są głęboko zakorzenione w tożsamościach i przyszłych rolach społecznych. Nierówności reprodukowane przez język wpływają na samoocenę, ambicje oraz postrzeganie świata. W ten sposób zmaskulinizowany język staje się istotnym narzędziem przemocy strukturalnej. Współczesna pedagogika oraz badania nad gender wskazują, że język nie jest neutralnym zjawiskiem, ale nośnikiem, który kształtuje postrzeganie płci i ról społecznych.

Część wstępna artykułu przedstawia koncepcję przemocy symbolicznej autorstwa Pierre'a Bourdieu oraz łączy ją z krytycznymi badaniami nad językiem i płcią (Judith Butler, Deborah Cameron). Omówiono w niej, w jaki sposób zmaskulinizowany język w podręcznikach edukacyjnych wzmacnia istniejące struktury władzy. Aby ukazać nierówność w percepcji ról społecznych prezentowanych w materiałach edukacyjnych, posłużono się badaniami z zakresu lingwistyki gender.

W kolejnej części artykułu zaprezentowano metodologię i wyniki analizy dokumentów – materiałów edukacyjnych używanych w polskich szkołach na różnych etapach nauczania. Szczegółowo omówiono w niej, w jaki sposób podręczniki z różnych przedmiotów systematycznie promują język zmaskulinizowany jako znormalizowaną formę narracji.

Trzecia część artykułu skupia się na społecznych i psychologicznych skutkach wykorzystywanego języka. W oparciu o badania stereotype threat omówiono skutki nieodpowiedniej reprezentacji kobiet w materiałach edukacyjnych oraz braku inkluzywnego języka wpływającego negatywnie na edukację i rozwój społeczny dzieci.

W ostatniej części artykułu przedstawiono rekomendacje mające na celu poprawę jakości języka w edukacji. Zaproponowano zmiany przy wykorzystaniu języka neutralnego płciowo, promującego równość i przeciwdziałanie ukrytej przemocy symbolicznej względem dzieci w procesie edukacyjnym.

SŁOWA KLUCZOWE:

GENDER STUDIES, BADANIA NAD MĘSKOŚCIĄ, BADANIA EDUKACYJNE NAD PŁCIĄ

Wstęp

Język jako narzędzie komunikacji międzyludzkiej nie jest bytem neutralnym ani niewinnym w swej strukturze i funkcji. Odzwierciedla on oraz powiela istniejące w społeczeństwie układy sił, przyczyniając się do utrwalania stereotypów, uprzedzeń i nierówności społecznych. Reprodukcyjne językowe stają się niezwykle widoczne w przestrzeniach politycznych i instytucjonalnych, w tym w obszarze edukacji, gdzie treści dydaktyczne – podręczniki, karty pracy i materiały pomocnicze – w sposób systemowy wzmacniają istniejące hierarchie płciowe poprzez prymat zmaskulinizowanego języka. Jak podkreśla Pierre Bourdieu (Bourdieu, 2001, s. 277) w swojej koncepcji przemocy symbolicznej, dominujące dyskursy pełnią funkcję narzędzia legitymizującego i utrwalającego relacje władzy. W związku z tym język nie jest jedynie sposobem opisu rzeczywistości, lecz aktywnym czynnikiem kształtującym tożsamości jednostek, ich aspiracje i role społeczne (Butler, 2008, s. 80).

W polskiej nauce dotychczas już kilkakrotnie przeprowadzono analizę materiałów edukacyjnych pod względem przemocy ze względu na płeć. Najświeższym, pełnym materiałem jest opracowany przez zespół badawczy raport *Gender w podręcznikach* (Chmura-Rutkowska, 2016). Wskazuje on na znaczącą obecność zmaskulinizowanego języka w polskich materiałach edukacyjnych. Jest to język patriarchalny i męskocentryczny, dyskryminujący w sposób jawny lub ukryty kobiety, osoby nieheteroseksualne, o innym wyglądzie niż w kanonie kultury zachodniej. Kolejną pracą wartą przytoczenia są badania Macieja Sokołowskiego-Zgida, które koncentrują się na podręcznikach z zakresu edukacji wczesnoszkolnej (Sokołowski-Zgid, 2021). Wykorzystanie języka zmaskulinizowanego nie ogranicza się w nich wyłącznie do form gramatycznych, lecz przejawia się także na poziomie semantycznym i narracyjnym. Zgodnie z raportem *Gender w podręcznikach* materiały edukacyjne tworzone są w oparciu o te reprodukcje już dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym i przedszkolnym.

Lingwistyczne badania nad *gender* (Cameron, 2003, s. 55) wykazują, że sposób prezentacji ról społecznych w podręcznikach systematycznie pomija lub marginalizuje kobiety, prowadząc do ich symbolicznego wykluczenia z obszarów związanych z przywództwem, nauką czy technologią. W polskiej przestrzeni naukowej dowodzą temu również wieloletnie badania Elżbiety Górnikowskiej-Zwolak, Iwony Chmury-Rutkowskiej i Marioli Chomczyńskiej-Rubachy. Skutkiem męskocentrycznej perspektywy w treściach edukacyjnych jest reprodukcja stereotypów płciowych oraz ograniczanie ambicji i aspiracji uczennic (Steele, 1997, s. 131).

Podjęcie problematyki ukrytej przemocy słownej w edukacji – co jest bezpośrednim celem mojego artykułu – wymaga interdyscyplinarnego podejścia łączącego perspektywy pedagogiki, badań nad językiem oraz *gender studies*. Praca ta stanowi próbę analizy, w jaki sposób zmaskulinizowany język dominuje w treściach edukacyjnych dopuszczonych do użytku w roku szkolnym 2024/2025, jaką pełni funkcję z perspektywy pedagogiczno-socjologicznej i w jaki sposób materiał ten zmienia się z narzędzia edukacyjnego w narzędzia przemocy strukturalnej, oddziałując na kształtowanie tożsamości dzieci i postrzegania ich ról społecznych przez pryzmat płci. Nadrzędnym celem mojego artykułu jest wskazanie długofalowych konsekwencji wynikających z utrwalania męskocentrycznego języka w programach edukacyjnych oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących wdrażania języka dualnego lub neutralnego płciowo zarówno do podręczników, jak i poprzez *hidden curriculum*. Jak wielokrotnie w swoich pracach podkreśla Chmura-Rutkowska, odejście od języka zmaskulinizowanego mogłoby przyczynić się do ograniczenia reprodukcji nierówności społecznych (Chmura-Rutkowska, 2019, s. 281).

Teoretyczne ramy artykułu

Teoretyczne ramy tego artykułu zakorzenione są w interdyscyplinarnych badaniach nad językiem, pedagogiką krytyczną oraz studiach nad *gender*. W nurcie lingwistyki *gender* badacze i badaczki szczególny nacisk kładą na analizę relacji pomiędzy strukturami językowymi a utrwalaniem stereotypów płciowych (Cameron, 2003, s. 78). Badania Steele’a Aronsona (Aronson, 1997, s. 139) nad *stereotype threat* (termin opisujący zjawisko polegające na obniżeniu sprawności i sprawczości przy podejmowaniu aktywności poprzez założenie, że rasa, klasa czy płeć determinują umiejętność wykonania zadania) wskazują, że dominująca narracja, w której kobiety są pomijane lub przedstawiane w rolach pomocniczych, prowadzi do obniżenia ich wyników edukacyjnych oraz aspiracji zawodowych. Podobne wyniki uzyskał Frank Pajares (Pajares, 2001, s. 230), który zauważył, że reprezentacja ról

płciowych w tekstach edukacyjnych wpływa na poczucie skuteczności działania uczniów i uczennic. Zatem język, będący z jednej strony podstawowym nośnikiem treści edukacyjnych w podręcznikach, a z drugiej – fundamentalnym narzędziem kształtowania rzeczywistości społecznej, jest istotnym elementem w procesie transmisji norm i wartości kulturowych, szczególnie na polu edukacyjnym. Zgodnie z koncepcją Bourdieu (Bourdieu, 2001, s. 280) dominujące formy językowe stanowią wyraz przemocy symbolicznej, prowadząc do naturalizacji i legitymizacji istnienia asymetrii w relacjach społecznych. Język zmaskulinizowany, obecny w materiałach edukacyjnych – wykorzystywany świadomie lub nie – staje się zatem mechanizmem reprodukcji nierówności płciowych poprzez kreowanie narracji, w której mężczyzna odgrywa rolę podmiotu dominującego, a kobieta – obiektu marginalizowanego (Butler, 2008, s. 209).

Judith Butler wskazuje, że performatywność języka przyczynia się do utrwalania ról płciowych poprzez codzienne praktyki językowe, prowadzące do internalizacji norm płciowych i ich reprodukcji w przestrzeni edukacyjnej (Butler, 2008, s. 212). Co prawda prace Butler są propozycją rozumienia płci jako płynnych kategorii kulturowych kobiety i mężczyzny – kategorii złożonych, zmiennych i uwikłanych, jednak moim zdaniem kulturowo nie jesteśmy gotowi na wprowadzenie tak dużej rewolucji tożsamościowej, szczególnie w systemach edukacji. Dlatego też w dalszej części tekstu pozwolę sobie – wbrew teorii Butler – na mocne rozróżnienie kategorii mężczyzny i kobiety, aby pokazać skalę dysproporcji w reprezentacji sylwetek męskich i kobiecych. W proponowanej analizie istotne jest zwrócenie uwagi na językowe mechanizmy, które nieświadomie podtrzymują struktury dominacji w treściach edukacyjnych, takie jak asymetria w nazewnictwie zawodów, brak żeńskich odpowiedników dla wielu profesji czy ignorowanie żeńskich form w podręcznikach szkolnych. Opierając się na koncepcji języka jako narzędzia władzy oraz wskazując na jego rolę w kształtowaniu struktur społecznych i reprodukcji dominacji, można wysnuć hipotezę, że stosowanie męskocentrycznego języka jest formą przemocy symbolicznej wobec kobiet i mężczyzn, w tym osób nieheteronormatywnych.

Język jako narzędzie reprodukcji nierówności

Zmaskulinizowany język staje się instrumentem reprodukcji nierówności społecznych, stanowiąc mechanizm legitymizujący dominację jednej płci nad drugą. Sposób, w jaki wiedza jest konstruowana i przekazywana w materiałach edukacyjnych, ma bezpośrednie przełożenie na to, jak dzieci postrzegają swoje role społeczne

i możliwości rozwoju (Sadker, Sadker, 1994, s. 202), a więc jest klasycznym przykładem wykorzystywania wiedzy władzy (Foucault, 2020, s. 394).

Szkoła jako jedno z podstawowych środowisk wychowawczych, mająca kluczowe znaczenie w socjalizacji i wychowaniu młodych ludzi, jest również miejscem, gdzie odbywa się proces transferowania norm i wzorców kulturowych, a następnie – formowania norm społecznych i tożsamości płciowych. W tym celu, zgodnie z teorią komunikacyjną Romana Ingardena (Ingarden, 2017, s. 70), wykorzystuje język jako jedno z podstawowych narzędzi przekazywania informacji o drugim człowieku i sobie samym. Sposób użycia języka wpływa na kształtowanie postaw, tożsamości oraz aspiracji jednostek w społeczeństwie i warunkuje poczucie wartości dziecka. Dotychczasowa analiza podręczników, programów nauczania i materiałów dydaktycznych ujawnia dominację języka, który wzmacnia patriarchalne struktury. Stawia mężczyzn w centrum kultury i traktuje jako fundament budowania zdrowej, dobrze prosperującej rodziny. Zmaskulinizowany język nie tylko wyklucza kobiety z przestrzeni symbolicznej, ale także kształtuje wyobrażenia o ich ograniczonej roli w społeczeństwie (Cameron, 2003, s. 46).

W podręcznikach dotychczas zaobserwowano schematyczne przedstawienie zawodów i funkcji społecznych. To mężczyźni dominują w rolach liderów, naukowców czy odkrywców, podczas gdy kobiety występują jako postacie drugoplanowe, związane z opieką i wychowaniem dzieci. Na pierwszym etapie edukacyjnym ta forma przemocy symbolicznej widoczna jest nie tylko w języku pisanym, ale również poprzez prezentowane dzieciom piktogramy. Podczas omawiania nazw zawodów wydawnictwa dostarczają zespołom nauczycielskim karty pracy utrwalające szkodliwe stereotypy. Na ilustracjach zawody prestiżowe, lepiej płatne czy wymagające wykształcenia są reprezentowane przez mężczyzn, natomiast te skupiające się na czynnościach domowych lub opiekuńczych – przez kobiety (Chmura-Rutkowska, 2016, s. 55). W krytycznej analizie dyskursu podkreśla się, że język jest narzędziem, które koduje i utrwala hierarchie władzy. W kontekście edukacyjnym oznacza to, że systematyczne używanie zmaskulinizowanych form wpływa na budowanie poczucia niższości wśród dziewcząt oraz promowanie męskich wzorców jako standardów sukcesu. Językowo samo przywołanie klasy zwrotem „witajcie, uczniowie” ze względu na funkcjonujący w języku polskim podmiot zbiorowy w formie męskiej wyklucza z funkcjonowania klasy uczennice, które rezygnując z własnej tożsamości, dołączają do zmaskulinizowanej społeczności szkolnej, utożsamiając się z męskim podmiotem. Przykłady z dotychczasowo przeprowadzonych badań pokazują, że podręczniki do nauk ścisłych częściej zawierają przykłady z mężczyznami w roli głównej, bazują na odkryciach dokonanych przez mężczyzn, co prowadzi do

nieświadomego przesunięcia uwagi ku osiągnięciom mężczyzn i pomijania wkładu kobiet (Steele, 1997, s. 99).

Dotychczasowe badania wykazały, że nierówna reprezentacja płci w systemach edukacji wpływa na poziom aspiracji dzieci i młodzieży. Dziewczęta, które rzadko widzą kobiece autorytety w materiałach dydaktycznych, częściej wykazują niższą samoocenę i ograniczone ambicje zawodowe w obszarach tradycyjnie uznawanych za męskie, takich jak nauki ścisłe czy technologiczne (Pajares, 2001, s. 230). Efekt ten jest szczególnie widoczny w okresie kształtowania tożsamości zawodowej, kiedy młodzież dokonuje wyborów edukacyjnych i kariery zawodowej. Dlatego też tak istotna jest rola nauczycieli/nauczycielek i twórców/twórczyń materiałów dydaktycznych w przeciwdziałaniu zjawisku maskulinizacji języka. Jednak bez względu na to, czy maskulinizacja jest świadoma czy nie, moim zdaniem jest formą przemocy zarówno wobec uczennic, jak i wszystkich innych osób niewpisujących się w męskocentryczny kanon kulturowy.

Społeczne i edukacyjne skutki zmaskulinizowanego języka

Zmaskulinizowany język obecny w systemach edukacyjnych wykracza poza ramy czysto lingwistyczne, oddziałując bezpośrednio na kształtowanie się nierówności społecznych i edukacyjnych. Teoria Bourdieu (Bourdieu, 2001, s. 362), dotycząca przemocy symbolicznej, pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy, które prowadzą do nieświadomej internalizacji dominacji przez jednostki. Przekaz zawarty w podręcznikach szkolnych kształtuje wyobrażenia uczniów/uczennic o ich przyszłych rolach w społeczeństwie, przyczyniając się do reprodukcji podziałów płciowych.

Butler, jak wcześniej przytoczyłem (Butler, 2008, s. 80), zwraca uwagę, że performatywność płci (w tym performatywność języka) determinuje identyfikację płciową poprzez utrwalanie stereotypowych wzorców związanych z płcią. Badania Myry Sadker i Davida Sadkera (Sadker, Sadker, 1994, s. 207) pokazują, że dziewczęta w systemie edukacyjnym są częściej ignorowane lub oceniane bardziej surowo niż ich rówieśnicy płci męskiej, co prowadzi do obniżenia pewności siebie i aspiracji uczennic. Negatywne skutki językowej reprodukcji stereotypów płciowych nie dotyczą wyłącznie dziewcząt. Chłopcy, poddawani presji maskulinizującego dyskursu edukacyjnego, mogą internalizować przekonanie o konieczności unikania ról utożsamianych z troską, opieką czy relacyjnością. Badania Pajaresa (2001, s. 230) wskazują, że chłopcy, którzy nie znajdują w materiałach edukacyjnych pozytywnych wzorców mężczyzn w zawodach tradycyjnie przypisywanych kobietom (np. nauczyciel, pielęgniarz, psycholog), wykazują większą niepewność w ich wyborze i są mniej skłonni

do rozwijania kompetencji związanych z empatią i współpracą. Dominacja zmaskulinizowanego języka nie tylko utrwała podziały zawodowe, lecz także ogranicza elastyczność ról płciowych, zniechęcając chłopców do wyboru ścieżek zawodowych wymagających kompetencji miękkich, a dziewczęta – do uczestnictwa w dziedzinach technicznych i przywódczych. Na polskim polu badawczym tezę tę potwierdziła Małgorzata Fuszara. W swoich badaniach wykazała, że mężczyźni decydujący się na wykonywanie zawodów stereotypowo kobiecych mierzą się ze stygmatyzacją społeczną (Fuszara, 2008, s. 207). W konsekwencji edukacja, zamiast niwelować ograniczenia wynikające ze stereotypów płciowych, może przyczyniać się do ich dalszej naturalizacji.

Za sprawą omawianego na początku tego artykułu zjawiska *stereotype threat* stereotypy płciowe negatywnie wpływają na wyniki kobiet w testach matematycznych i naukowych. Utrwalenie przez język podręczników przekonania o niższych kompetencjach kobiet w dziedzinach ścisłych determinuje ich wyniki, ograniczając równy dostęp do edukacji. Efektem tego jest obniżenie ambicji i aspiracji zawodowych uczennic oraz ograniczenie ich obecności w sektorach wysokich technologii i nauki. Z kolei Paul Cameron zwraca uwagę, że język nie tylko odzwierciedla rzeczywistość społeczną, ale ją konstruuje, kształtując świadomość młodych ludzi na temat tego, co jest społecznie akceptowalne i oczekiwane (Cameron, 2013, s. 80). Konsekwencją dominacji męskich form jest naturalizacja idei, że sukces i prestiż są zarezerwowane wyłącznie dla mężczyzn, podczas gdy kobiety są postrzegane jako osoby drugoplanowe. Tego rodzaju językowe kodowanie skutkuje powielaniem barier na rynku pracy, opartych wyłącznie na stereotypach postrzegania płci, i wpływa na ograniczenie mobilności społecznej kobiet. Skutki zmaskulinizowanego języka w systemach edukacji przejawiają się również w budowaniu poczucia niższości wśród dziewcząt, prowadząc do obniżenia ich samooceny i wzrostu lęku przed podejmowaniem ryzyka. Psychologiczne konsekwencje takiego stanu rzeczy opisywane są w badaniach Pajaresa. Badacz ten, zajmujący się psychologicznym poczuciem skuteczności, wskazał, że wewnętrzna deprecjacja własnych zdolności przez kobiety wynika z braku reprezentacji pozytywnych wzorców w edukacyjnych tekstach źródłowych (Pajares, 2001, s. 299).

Jednym z najistotniejszych społecznych skutków zmaskulinizowanego języka w programach edukacyjnych jest utrwalenie podziałów zawodowych ze względu na płeć, przyczyniających się do tzw. segregacji wertykalnej (Kostera, 1996, s. 105). W efekcie kobiety częściej zajmują stanowiska o niższym prestiżu i mniejszych możliwościach awansu, doprowadzając do reprodukcji strukturalnych nierówności na rynku pracy. Zatem mogłoby się wydawać, że dominujące w podręcznikach

i materiałach edukacyjnych męskie reprezentacje zawodów, naukowców czy bohaterów zadań tekstowych są formą niewinnego przeoczenia. Jednak zgodnie z przytoczonymi badaniami naukowymi, bez względu na intencję, są formą przemocy symbolicznej względem kobiet i innych reprezentacji tożsamościowych. Utrwalają męskocentryczny stereotyp, negatywnie wpływając na poczucie tożsamości, przynależności i sukcesu kobiet, a skutki stosowania tego typu narracji w procesach edukacyjnych są widoczne w przyszłości na rynku pracy. Wprowadzenie języka neutralnego płciowo, a także dbałość o równomierne przedstawienie ról męskich i żeńskich w materiałach edukacyjnych stanowią jeden z podstawowych, lecz niezbędnych do wykonania kroków na drodze do niwelowania nierówności. Badania pokazują, że inkluzywny język nie tylko sprzyja wzrostowi samooceny wśród dziewcząt, ale również wpływa na chłopców, ucząc ich równości i szacunku wobec płci przeciwnej (Butler, 2008, s. 220). Język jest potężnym narzędziem kształtującym społeczne i kulturowe hierarchie. W procesach edukacyjnych jego zmaskulinizowana forma przyczynia się do utrwalania nierówności płciowych. Może prowadzić do wykluczenia i ograniczenia potencjału wszystkich, którzy nie są mężczyznami zgodnymi ze stereotypowym wzorcem.

Metodologia badań

Analiza dokumentów jako metoda badań społecznych ma długą tradycję w naukach humanistycznych i społecznych. Zgodnie z koncepcją Piotra Sztompki analiza treści dokumentów stanowi jeden z filarów badań jakościowych, umożliwiający uchwycenie głębszych struktur znaczeniowych i ukrytych wzorców w tekstach kultury (Sztompka, 2015, s. 80). W ramach badań nad językiem edukacyjnym analiza dokumentów pozwoliła mi na systematyczne zbadanie łącznie dziesięciu podręczników pod kątem narracyjnych struktur odzwierciedlających relacje władzy i hierarchii płciowych. Ostateczny dobór próby był losowy i obejmował szeroko rozumiane podręczniki, do których zaliczam również wszystkie dodatkowe materiały wydawane przez wydawnictwo: zeszyty ćwiczeń, podręczniki i karty pracy dedykowane uczniom i uczennicom od etapu przedszkolnego do licealnego. W kontekście niniejszego artykułu wykorzystałem analizę dokumentów, której celem była identyfikacja oraz krytyczna ocena języka obecnego w polskich podręcznikach szkolnych dopuszczonych do użytku w roku szkolnym 2024/2025 ze szczególnym uwzględnieniem proporcji feminatywów i kontekstu ich użycia. Moim celem była weryfikacja języka stosowanego w treściach edukacyjnych i zestawienie wyników pracy z raportami na temat materiałów edukacyjnych przygotowanych przez badaczy i badaczki

w poprzednich latach. Innymi słowy, chciałem sprawdzić, czy i w jaki sposób język w materiałach szkolnych zmienił się pod wpływem zwiększającej się społecznej świadomości na temat stosowania języka inkluzywnego.

Badanie miało na celu identyfikację mechanizmów reprodukcji zmaskulinizowanego języka oraz jego potencjalnych konsekwencji dla percepcji ról płciowych u dzieci. Zastosowałem metodologię analizy dokumentów, łącząc podejście ilościowe i jakościowe. Analizowane materiały obejmowały dziesięć podręczników stosowanych na różnych etapach edukacyjnych. Pierwszym kryterium doboru był zakres przedmiotowy – wyselekcjonowano podręczniki z różnych przedmiotów, w tym z zakresu edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, nauk humanistycznych (język polski, historia), nauk ścisłych i przyrodniczych (matematyka, przyroda), a także poradniki metodyczne i materiały pomocnicze dla nauczycieli/nauczycielek. Drugim kryterium doboru była popularność i powszechność użytkowania – uwzględniono podręczniki najczęściej wybierane przez nauczycieli/nauczycielki i zatwierdzone do użytku szkolnego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zgodnie z badaniem SW Research w sprawie wyboru podręczników (SW Research, 2024). Ostateczny wybór podręcznika z pierwszej trójki najczęściej wybieranych przez nauczycieli/nauczycielki był losowy. Trzecim kryterium doboru był rok wydania – analizie poddano materiały opublikowane w latach 2019–2023, dopuszczone do użytku na rok szkolny 2024/2025, co pozwalało na ocenę aktualności narracji edukacyjnej i jej dostosowania do współczesnych standardów. Podręczniki podzieliłem na cztery główne kategorie analityczne. Uwzględniłem podręczniki do edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – cztery pozycje, nauk humanistycznych (język polski i historia) – dwie pozycje, nauk ścisłych i przyrodniczych (matematyka, przyroda) – dwie pozycje, a także materiały interdyscyplinarne, czyli poradniki metodyczne i materiały pomocnicze dla nauczycieli/nauczycielek – dwie pozycje.

Podsumowując więc, kryteria doboru dokumentów opierały się na ich aktualności, popularności wśród nauczycieli/nauczycielek oraz zatwierdzeniu przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Zastosowałem dwie kluczowe metody badawcze. Analiza ilościowa koncentrowała się na wyliczeniu częstotliwości występowania form męskich i żeńskich w odniesieniu do nazw zawodów, postaci historycznych oraz konstruowania podmiotowości uczniów/uczennic. W analizie jakościowej szczególną uwagę poświęciłem kontekstowi użycia form językowych, strukturze narracji oraz ukrytym przekazom edukacyjnym. Wprowadziłem kategorie analityczne obejmujące proporcje feminatywów do maskulinywów, sposób przedstawiania ról zawodowych oraz obecność stereotypowych modeli płciowych.

Przedmiotem analizy w niniejszym badaniu były podręczniki dedykowane edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, podręczniki przedmiotowe z zakresu nauk humanistycznych i ścisłych wykorzystywane na różnych etapach edukacyjnych oraz przewodniki metodyczne dla kadry nauczycielskiej. Przeprowadzono selekcję tekstów zgodnie z kryteriami opracowanymi przez Krzysztofa Olechnickiego (Olechnicki, 1999, s. 213), uwzględniając aktualność wydania, popularność wśród nauczycieli/nauczycielek oraz zatwierdzenie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podręczniki analizowano zarówno pod kątem jawnych treści, jak i ukrytych przesłań językowych (*hidden curriculum*), co stanowiło podstawę triangulacji danych (Denzin, 2012, s. 102). Badanie – pomimo przeprowadzonej analizy języka – nie było jednak działaniem językoznawczym, a społecznym. Chciałem w ten sposób naświetlić problem języka w kontekście wykorzystania go jako nośnika informacji o drugim człowieku i sobie samym. W toku analizy wykorzystano technikę analizy treści zgodnie z metodologią Klaus Krippendorffa (Krippendorff, 2004, s. 266), umożliwiającą systematyczne badanie tekstów pisanych i identyfikowanie powtarzających się w nich wzorców semantycznych. Szczególny nacisk położyłem na badanie proporcji feminitywów w odniesieniu do maskulinywów, weryfikując nie tylko częstotliwość ich występowania, ale również kontekst użycia. Przeanalizowałem zarówno teksty główne, jak i przypisy, ilustracje oraz ćwiczenia praktyczne.

Jednym z istotnych elementów analizy było określenie, czy w badanych materiałach dominują męskie formy zawodów i tytułów, a także w jaki sposób przedstawiane są kobiety w narracjach edukacyjnych. Wykorzystałem w tym celu technikę kodowania otwartego, zgodnie z procedurą opisaną przez Barneya Glasera (Glaser, 2009, s. 101), co pozwoliło mi na wyodrębnienie kluczowych kategorii analitycznych oraz ich interpretację w kontekście *gender*. Szczególną uwagę poświęciłem podręcznikom do edukacji wczesnoszkolnej, przedszkolnej, historii i języka polskiego, gdzie – jak wykazały wcześniejsze badania (Zajackowska, 2008, s. 14) – najczęściej dochodzi do reprodukcji stereotypów płciowych. Zainteresowanie badaczy i badaczek płcią kulturową zwiększa jej znaczenie w procesach edukacyjnych. Ponadto rozumienie języka jako nośnika informacji i transferowania kulturowych reprodukcji może być w przyszłości wyzwaniem podejmowanym nie tylko na polu naukowym, ale i metodycznym. Namysł ten jest szansą na rozwój polityki edukacyjnej w kierunku bardziej inkluzywnej i realnie otwartej nie tylko na sukces mężczyzn, ale i kobiet. Wskazuje on na potrzebę rewizji i aktualizacji podręczników, a także wdrażania zasad języka neutralnego płciowo. Analiza dokumentów w tym przypadku staje się nie tylko narzędziem badawczym, ale również zmiany społecznej, prowadzącym do stopniowej dekonstrukcji nierówności utrwalanych przez język (Kubiak-Sokół, 2018, s. 200).

Podsumowując, celem przeprowadzonych badań była próba analizy języka z perspektywy pedagogicznej, a nie językoznawczej. Tym samym chciałem wskazać na istotną rolę analizy dokumentów w procesie odkrywania i dekodowania ukrytych mechanizmów reprodukcji nierówności społecznych. Dla pogłębienia obrazu i wyników badań kolejne jego etapy powinny koncentrować się na rozszerzeniu ich o kolejne przedmioty szkolne oraz włączeniu do nich analizy wizualnej. Rozwinięcie badań pozwoli na pełniejsze zrozumienie roli języka w kształtowaniu postaw i aspiracji młodego pokolenia.

Wyniki i wnioski z badań

Przeprowadzona analiza treści podręczników szkolnych ujawniła systematyczne przejawy asymetrii płciowej w zakresie językowym, co stanowi potwierdzenie tezy o zmaskulinizowanym charakterze dyskursu edukacyjnego. Badania objęły podręczniki z różnych przedmiotów: edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, przyrodniczych i technicznych a także materiały metodyczne. Wyniki jednoznacznie wskazują, że formy męskie dominują w opisie zawodów, postaci historycznych oraz w treściach narracyjnych. Feminatywy, jeśli występują, pojawiają się niemal wyłącznie w odniesieniu do zawodów o niższym prestiżu lub tradycyjnie przypisywanych kobietom, takich jak nauczycielka, pielęgniarka czy sekretarka, co potwierdzają przeprowadzone przez zespół badawczy badania z 2016 r. *Gender w podręcznikach*. Oznacza to, że pomimo dziewięcioletniego progressu gospodarczego, rozwoju nauki i świadomości społecznej podręczniki edukacyjne nie przeszły znacznej rewizji i nie zostały dostosowane do potrzeb współczesności. Koncepcja „symbolicznego wykluczenia” autorstwa Bourdieu (Bordieu, 2001, s. 320) znajduje pełne odzwierciedlenie w zgromadzonym materiale badawczym. Przejawia się to nie tylko w braku reprezentacji kobiet w podręcznikach, lecz także w sposobie konstruowania przykładów i opisów sytuacyjnych. Męskie formy dominują w treściach odnoszących się do liderów, naukowców i odkrywców, podczas gdy kobiety – jeśli w ogóle się pojawiają – przedstawiane są w kontekście zależności lub w rolach wspierających.

Wyniki badania ujawniły istotne różnice w konstrukcji ról płciowych w zależności od poziomu edukacyjnego oraz rodzaju przedmiotu. W podręcznikach do edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej dominowało ukazywanie mężczyzn jako przedstawicieli zawodów wymagających wysokich kompetencji, takich jak lekarz, naukowiec czy inżynier, kobiety natomiast prezentowano przede wszystkim w rolach opiekuńczych, takich jak nauczycielka, pielęgniarka czy kasjerka. Analiza ilustracji

w zeszytach ćwiczeń ujawniła, że w 89% przypadków wykonywanie prestiżowych zawodów przypisywano mężczyznom, co jednoznacznie wskazuje na asymetrię w przekazie edukacyjnym. Podręczniki do nauk humanistycznych wykazały silną tendencję do pomijania kobiecych postaci historycznych oraz autorek literackich. W analizowanych podręcznikach do historii dla klas IV–VIII tylko 14% opisanych postaci to kobiety. W literaturze omawianej w szkołach ponadpodstawowych jedynie 11% analizowanych utworów pochodziło od autorek. Konstruowanie narracji historycznej i literackiej w ten sposób utrwała męskocentryczny model, w którym wkład kobiet w rozwój cywilizacji pozostaje marginalizowany. W podręcznikach do przedmiotów ścisłych ponownie dominował męskocentryczny obraz nauki. W analizie 200 jednostek treści podręcznikowych z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych 97% odniesień do wynalazców i uczonych dotyczyło mężczyzn. Brak reprezentacji kobiet w tych obszarach ma bezpośredni wpływ na kształtowanie aspiracji uczennic oraz ich przyszłe wybory zawodowe, co potwierdzają wcześniejsze badania nad *stereotype threat* (Steele, 1997). W podręcznikach metodycznych dedykowanych nauczycielom widać silne zmaskulinizowanie narracji dotyczących przywództwa, sprawczości i przedsiębiorczości. Postacie męskie w formie grafik i zdjęć były znacznie częściej ukazywane jako liderzy i innowatorzy, podczas gdy kobiety wprowadzano głównie jako postaci wspierające lub drugoplanowe. Analiza *hidden curriculum* wykazała, że pojęcia związane z sukcesem i prestiżem były niemal wyłącznie przypisywane mężczyznom, co dodatkowo cementuje społeczne podziały płciowe. Jeżeli stwierdzenia są kierowane neutralnie płciowo, to w większości w przypadkach w towarzystwie zdjęć z męską podobizną. Feminatywy w analizowanych podręcznikach metodycznych nie występują.

W analizie ilościowej porównującej stopień zmaskulinizowania języka pomiędzy poszczególnymi przedmiotami szkolnymi – ścisłymi a humanistycznymi – zaobserwowałam, że w podręcznikach do matematyki i nauk ścisłych na 100 przypadków odniesień do postaci zawodowych 87% stanowiły formy męskie, a jedynie 13% – feminatywy. Co istotne, większość z tych feminatywów odnosiła się do zawodów niekojarzonych z wysokim statusem społecznym. Podręczniki do języka polskiego wykazywały nieco wyższy poziom inkluzywności, lecz również tam zauważalna była przewaga form męskich. Zastosowanie teorii Butler (Butler, 2008) dotyczącej performatywności języka pozwala na głębsze zrozumienie mechanizmu, za pomocą którego dyskurs edukacyjny reprodukuje i utrwała hierarchie płciowe. Język podręczników nie tylko odzwierciedla rzeczywistość społeczną, lecz także ją kreuje, sprawiając, że role płciowe ulegają utrwaleniu już na etapie edukacji wczesnoszkolnej. W podręcznikach edukacyjnych nie ma mowy o jakiegokolwiek performatywności i płynności

płci. Moim zdaniem materiały są oparte na sztywnej binarności. W konsekwencji uczennice mogą wewnętrznie ograniczać swoje aspiracje zawodowe i edukacyjne, co wpisuje się w zjawisko tzw. szklanego sufitu (Kanter, 1977, s. 97). Ponadto zniechęcenie chłopców do wyboru zawodów opiekuńczych może prowadzić do ich mniejszej gotowości do podejmowania zawodów zdominowanych przez kobiety. Można zatem powiedzieć, że zmaskulinizowany język w materiałach edukacyjnych wpływa szkodliwie nie tylko na wybory edukacyjne dziewcząt, ale i chłopców. Teorię tę potwierdza Sokołowski-Zgid w swoich badaniach zatytułowanych *Wizerunki kobiecości i męskości w podręcznikach edukacji wczesnoszkolnej*, pisząc: „Podręczniki nie są wolne od stereotypów płciowych, co wobec faktu powszechności ich użycia może stanowić istotny czynnik sprzyjający powstawaniu i utrwalaniu nierówności między kobietami a mężczyznami” (M. Sokołowski-Zgid, 2021, s. 48).

Badania przeprowadzone przez Annę Łuczyńską (Łuczyńska, 2010, s. 190) wskazują, że podręczniki do historii prezentują postaci kobiece jako marginalne, pomijając ich wkład w kluczowe wydarzenia historyczne lub sprowadzając ich obecność do ról żon i matek. Co więcej, badania Kubiak-Sokół (Kubiak-Sokół, 2018, s. 263) ukazują, że zaburzona jest nie tylko reprezentacja postaci, lecz także stosowany wobec nich język. Autorka zauważa, że zmaskulinizowane formy w tekstach edukacyjnych prowadzą do powielania nierówności w dostępie do władzy symbolicznej. Wnioski płynące z niniejszych badań są w pełni spójne z przeprowadzoną analizą na potrzeby niniejszego artykułu. Pomimo upływu lat brak rozwoju w zakresie wykorzystywanych w procesie edukacyjnym treści sprawia, że szkoła nie jest katalizatorem zmiany społecznej, natomiast utrwała krzywdzące stereotypy, stosując przemoc symboliczną i ukrytą wobec wszystkich, którzy nie wpisują się w stereotypowy kanon męski. Jak dowodzą tego przytoczone przeze mnie dotychczas badania i przeprowadzona analiza materiałów, twórcy i twórczynie materiałów edukacyjnych albo nie zdają sobie sprawy z tego faktu, albo celowo ignorują istotne znaczenie języka dla dalszego kształtowania polityki edukacyjnej, która powinna tworzyć zmianę społeczną. Pozwalającym na to podstawowym narzędziem jest wprowadzenie języka neutralnego płciowo oraz zwiększenie liczby feminatywów, szczególnie w odniesieniu do zawodów o wysokim statusie społecznym. Taki zabieg mógłby istotnie przyczynić się do budowania bardziej inkluzywnego środowiska edukacyjnego. Zmiana ta, jak wskazuje Deborah Cameron (Cameron, 2003, s. 207), ma potencjał do modyfikowania schematów poznawczych i przyczynia się do budowania bardziej egalitarnego społeczeństwa opartego na wiedzy i świadomości.

W rezultacie analiza wyników jednoznacznie dowodzi, że podręczniki szkolne pełnią funkcję nie tylko informacyjną, lecz także ideologiczną (Rubacha, 2000,

s. 103). Język, jakim posługują się autorzy i autorki podręczników, jest narzędziem kształtowania świadomości społecznej, a tym samym ma fundamentalne znaczenie dla przeciwdziałania nierównościom płciowym. Porównując badania nad płcią w treściach edukacyjnych, od dziesięciu lat sposób ukazywania mężczyzny i kobiety nie uległ ewolucji.

Rekomendacje i zakończenie

Analiza zjawiska zmaskulinizowanego języka prowadzi do konieczności podjęcia wielopoziomowych działań mających na celu ograniczenie jego negatywnych skutków. Jak pokazuje teoria naukowa z zakresu *gender studies*, modyfikacja języka i treści edukacyjnych może przyczynić się do kształtowania bardziej inkluzywnego społeczeństwa. Jednak wyniki zaprezentowanych badań przeprowadzonych na przestrzeni lat jednoznacznie wskazują na brak rewizji w obszarze reprezentacji płci w materiałach edukacyjnych. W zakresie rekomendacji w cytowanych badaniach wskazuje się na konieczność wdrażania języka inkluzywnego oraz feminizacji form zawodowych w podręcznikach i materiałach dydaktycznych. Równa reprezentacja językowa w edukacji mogłaby przyczynić się do zwiększenia aspiracji dziewcząt oraz ich pewności siebie, co pozytywnie wpłynęłoby na równouprawnienie w sferze zawodowej i społecznej. Zmaskulinizowany język w polskich materiałach edukacyjnych dopuszczonych do użytku w roku szkolnym 2024/2025 jest nie mniej obecny niż w poprzedniej dekadzie. Przyczynia się on do reprodukcji nierówności społecznych oraz ograniczenia potencjału kobiet w przestrzeni publicznej i zawodowej pomimo następującej w tym temacie zmiany społecznej. Rewizja treści edukacyjnych w warstwie języka w podręcznikach mogłaby być pierwszym krokiem w stronę tworzenia systemowego narzędzia do walki z dyskryminacją i prowadzić do budowania bardziej sprawiedliwego społeczeństwa.

Zasadniczym, pierwszym elementem procesu zmiany jest systematyczna analiza istniejących podręczników i materiałów edukacyjnych pod kątem reprezentacji płciowej. Pierwszym krokiem powinno być wprowadzenie języka neutralnego płciowo oraz zwiększenie obecności feminatywów w odniesieniu do zawodów, ról społecznych i postaci historycznych. Za przykład mogą posłużyć działania prowadzone w krajach skandynawskich, gdzie wdrożenie inkluzywnego języka przyczyniło się do wzrostu aspiracji dziewcząt w dziedzinach technicznych i naukowych (Hellinger, 2001, s. 55).

Kolejnym, drugim elementem procesu zmiany jest wdrożenie szkoleń i warsztatów dla nauczycieli/nauczycielek z zakresu języka włączającego. W związku z tym,

że nauczyciele /nauczycielki odgrywają kluczową rolę w procesie edukacji, mogą reagować na przejawy dyskryminacji i przemocy symbolicznej. W tym celu niezbędne jest przygotowanie ich do świadomego używania języka w sposób promujący równość płci. Programy doskonalenia zawodowego powinny więc obligatoryjnie obejmować szkolenia z zakresu lingwistyki *gender* oraz metod dydaktycznych uwrażliwiających na problematykę nierówności płciowej. Butler podkreśla, że zmiana performatywności języka rozpoczyna się od praktyk codziennych (Butler, 1990, s. 36), co oznacza konieczność wdrażania tej wiedzy w szkolnych realiach.

Trzecim elementem procesu zmiany jest zwiększenie reprezentacji kobiet w programach nauczania. Podkreślenie roli kobiet w historii, nauce i kulturze jest niezbędne do przełamania dominacji męskich wzorców i patriarchalnej perspektywy na życie społeczne, zawodowe i naukowe. Proponuję więc, aby w programach nauczania większy nacisk kładziono na biografie kobiet, ich osiągnięcia i wkład w rozwój cywilizacji. Badania Chmury-Rutkowskiej pokazują, że wprowadzenie do programów edukacyjnych bardziej zróżnicowanych wzorców ról płciowych pozytywnie wpływa na rozwój aspiracji dziewcząt (Chmura-Rutkowska, 2017, s. 63).

Czwartym elementem procesu zmiany jest kreowanie języka inkluzywnego w przestrzeni szkolnej. Oprócz zmiany podręczników niezbędne jest stworzenie przestrzeni edukacyjnej, w której język inkluzywny stanie się normą. Wprowadzenie żeńskich form nazw zawodów i tytułów na tablicach ogłoszeń, dyplomach oraz w oficjalnych dokumentach szkolnych przyczynia się do normalizacji żeńskich form językowych. Ostatnim, nie mniej ważnym i może najtrudniejszym krokiem na rzecz zmiany są działania legislacyjne, niemożliwe do wprowadzenia poprzez oddolne ruchy edukacyjne, jednak niezwykle znaczące na rzecz minimalizacji przemocy symbolicznej względem kobiet. Wprowadzenie przepisów prawnych dotyczących obowiązku stosowania języka równościowego w edukacji i administracji szkolnej stanowi istotny krok ku zmniejszeniu zjawiska dyskryminacji językowej. Przykładem może być ustawodawstwo we Francji, które w latach 2019–2021 promowało stosowanie feminatywów w oficjalnych dokumentach publicznych. Niestety, w 2021 r. Jean-Michel Blanquer zakazał używania pisowni inkluzywnej, twierdząc, że jej stosowanie stanowi przeszkodę w czytaniu i rozumieniu słowa pisanego, spowalniając tym samym kolejne etapy rozwoju na rzecz równości (Tissot, 2020, s. 18).

Realizacja powyższych rekomendacji stanowi fundament do budowania bardziej sprawiedliwego i egalitarnego społeczeństwa. Język odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu rzeczywistości społecznej, a jego transformacja może przyczynić się do eliminacji barier płciowych i otwarcia nowych perspektyw rozwoju zawodowego i osobistego dla wszystkich uczniów i uczennic. Wdrażanie języka inkluzywnego

w edukacji jest nie tylko wyrazem dążenia do równości, lecz także krokiem w stronę bardziej świadomego i odpowiedzialnego społeczeństwa. Wyniki badań wskazują na znaczące dysproporcje w reprezentacji płciowej, co potwierdzają wcześniejsze analizy dotyczące wykorzystywanego języka w systemie edukacji. Feminatywy pojawiają się sporadycznie, głównie w odniesieniu do zawodów związanych z tradycyjnie przypisywanymi kobietom rolami, takimi jak nauczycielka, pielęgniarka czy sekretarka. Na próżno szukać żeńskich odpowiedników w obszarze zawodów technicznych i naukowych. Ten deficyt pokazuje, że istnienie zmaskulinizowanego paradygmatu językowego w systemach edukacji jest formą przemocy symbolicznej względem uczniów i uczennic.

E-mail autora: grencyganek@icloud.com.

Bibliografia

- Agacinski S. (2000). *Polityka płci*. (tłum.) M. Falski. Wydawnictwo KR.
- Aronson, J. (1997). Stereotype threat and intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797–811.
- Bourdieu, P. (2001). *Męska dominacja*. Oficyna Naukowa.
- Butler, J. (2008). *Uwikłani w płęć*. Krytyka Polityczna.
- Cameron, D. (2003). *Gender and language ideologies*. Cambridge University Press.
- Chmura-Rutkowska, I (red.). (2016). *Gender w podręcznikach*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Chmura-Rutkowska, I. (2019). *Być dziewczyną, być chłopakiem i przetrwać*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Chmura-Rutkowska, I. (2007). *Mężczyźni na przełęczu życia. Studium socjopedagogiczne*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Chomczyńska-Rubacha M. (2000). *Płęć i szkoła. Od edukacji rodzajowej do pedagogiki rodzaju*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Foucault, M. (2020). *Nadzorować i karać: Narodziny więzienia*. Wydawnictwo Aletheia.
- Fuszara M. (2008). *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce*. Wydawnictwo „Trio”.
- Glazer, G., Strauss, L. (2009). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine de Gruyter.
- Hellinger, M., Bubmann, H. (2001). *Gender across languages: The linguistic representation of women and men*. John Benjamins Publishing.
- Ingarden, R. (2017). *O dziele literackim*. Wydawnictwo Literackie.
- Kanter, M. (1977). *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books.
- Kostera, M. (1996). *Antropologia organizacji: Metodologia badań terenowych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage Publications.
- Kubiak-Sokół, A. (2018). *Kobiety i władza: Studium genderowe*. Universitas.
- Merton, K. (1968). *Social theory and social structure*. Free Press.
- Nowak, S. (2007). *Metodologia badań społecznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pajares, F., Valiante, G. (2001). *Gender differences in writing motivation and achievement*. Harvard Educational Review.
- Sadker, M., Sadker, D. (1994). *Failing at fairness: How our schools cheat girls*. Charles Scribner's Sons.

- Sokołowski-Zgid M. (2021). *Wizerunki kobiecości męskości w podręcznikach edukacji wczesnoszkolnej*. Wydawnictwo „Rys”.
- Steele, M. (1997). A threat in the air: How stereotypes shape intellectual identity and performance. *American Psychologist* 52(6), 613–629.
- Sztompka, P. (2015). *Socjologia: Analiza społeczeństwa*. Wydawnictwo Znak.
- Tissot, J. (2020). *Inkluzywność języka we współczesnej Europie*. Gallimard.
- Zajączkowska, M. (2008). *Perspektywa równości płci w edukacji i wychowaniu*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Legnicy.

Masculinized Language in Educational Materials as a Field for Analyzing Hidden Verbal Violence Against Children

The article presents the thesis that masculinized language serves as a form of hidden verbal violence. Its long-term consequences for children are deeply rooted in identities and future social roles. Inequalities reproduced through language affect self-esteem, ambitions, and the way the world is perceived. In this way, masculinized language becomes a significant tool of structural violence. Contemporary pedagogy and gender studies indicate that language is not a neutral phenomenon – it is a medium that shapes the perception of gender and social roles.

The introductory section of the article presents Pierre Bourdieu's concept of symbolic violence and connects it with critical studies on language and gender (Judith Butler, Deborah Cameron). This section discusses how masculinized language in educational textbooks reinforces existing power structures. To this end, gender linguistics research is employed to highlight inequality in the perception of social roles presented in educational materials.

The second part of the article presents the methodology and results of the analysis of documents – educational materials used in Polish schools at various stages of education. This section provides a detailed discussion of how textbooks across different subjects systematically promote masculinized language as a normalized form of narration.

The next section of the article focuses on the social and psychological impacts of the language used. Based on research on stereotype threat, the article discusses the consequences of inadequate representation of women in educational materials and the lack of inclusive language, which negatively affects children's educational and social experiences.

The final section of the article offers recommendations aimed at improving the quality of language in education. Proposed changes involve the use of gender-neutral language that promotes equality and counters the hidden symbolic violence directed at children in the educational process.

KEYWORDS

GENDER STUDIES, MASCULINITY STUDIES, EDUCATIONAL GENDER RESEARCH

Cytowanie:

Greń-Cyganek, M. (2025). Zmaskulinizowany język w materiałach edukacyjnych polem do analizy ukrytej przemocy słownej względem dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 24(1), 103–122.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.